

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.4.152>

УДК 657.1:347.42

М. Б. Кулинич,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9024-2924>

А. Т. Сафарова,

*к. е. н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9424-5097>

С. Я. Дубик,

*здобувач освіти спеціальності Облік і оподаткування
Волинський національний університет імені Лесі Українки*

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0003-2426-5898>

**ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЮРИДИЧНОЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ СКЛАДОВИХ
БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ЧЕРЕЗ ІНСТИТУЦІЮ
МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

M. Kulynych,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Accounting and Taxation, Lesya Ukrainka Volyn National University*

A. Safarova,

*PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
Accounting and Taxation, Lesya Ukrainka Volyn National University*

S. Dubyk,

*Education Seeker in the Specialty Accounting and Taxation,
Lesya Ukrainka Volyn National University*

THE RELATIONSHIP BETWEEN THE LEGAL AND ECONOMIC COMPONENTS OF ACCOUNTING THROUGH THE INSTITUTION OF MATERIAL LIABILITY

У статті досліджено взаємозв'язок юридичної та економічної складових бухгалтерського обліку через інституцію матеріальної відповідальності. Обґрунтовано її роль як механізму узгодження норм трудового законодавства з економічними наслідками господарських рішень. Розкрито підстави, умови та види матеріальної відповідальності бухгалтерів, а також особливості її визнання й відображення в обліку. Проаналізовано вплив відшкодування збитків на фінансову звітність, податкові показники та фінансові результати підприємства. Визначено значення матеріальної відповідальності для забезпечення внутрішнього контролю та управлінської підзвітності. Обґрунтовано, що матеріальна відповідальність виступає інституційним елементом інтеграції правових приписів у систему економічних розрахунків підприємства. Доведено, що її належна реалізація сприяє підвищенню достовірності облікової інформації, зміцненню фінансової дисципліни, мінімізації податкових ризиків та підвищенню ефективності управління майновими ресурсами.

The article examines the interrelation between the legal and economic components of accounting through the institution of material liability. The relevance of the study is determined by the growing requirements for the reliability of financial reporting, the strengthening of financial discipline, and the increasing need to ensure accountability for managerial decisions in a complex economic environment. The purpose of the research is to substantiate the role of material liability as an institutional mechanism that integrates labor law provisions with the economic consequences of business operations and accounting procedures.

The study applies general scientific and special research methods, including analysis and synthesis to systematize theoretical approaches to liability, a systemic approach to determine the place of material liability within the accounting framework, and structural analysis to identify the relationship between legal norms and financial outcomes. The paper clarifies the grounds, conditions, and types of material liability of accountants, as well as the procedures for its recognition and implementation within labor relations. Particular attention is paid to the economic nature of compensation for damages and its reflection in accounting records and financial statements.

The findings demonstrate that material liability performs an integrative function by transforming legal decisions regarding compensation for damages into measurable financial indicators. Proper accounting treatment of compensation amounts affects income recognition, tax liabilities, and overall financial results. The research also highlights the impact of tax legislation on accounting methodology in cases involving reimbursement of losses and emphasizes the importance of proper documentation and internal control procedures.

It is concluded that material liability is not only a legal category but also an essential economic instrument that ensures the protection of property interests, enhances transparency of financial information, and strengthens managerial accountability. Its effective implementation contributes to the reliability of accounting data, reduction of tax risks, and improvement of corporate governance practices.

Ключові слова: бухгалтерський облік, фінансова звітність, майнові збитки, відшкодування шкоди, фінансова дисципліна, управлінська відповідальність, оподаткування, достовірність облікової інформації, економічні наслідки господарських рішень.

Keywords: accounting, financial reporting, property damage, compensation for damages, financial discipline, managerial responsibility, taxation, reliability of accounting information, economic consequences of business decisions.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У сучасних умовах функціонування суб'єктів господарювання бухгалтерський облік виконує не лише інформаційну, а й контрольну та правозабезпечувальну функції. Зростання вимог до достовірності фінансової звітності, посилення податкового контролю та ускладнення економічних процесів актуалізують питання відповідальності за результати облікової діяльності. У разі порушення встановлених правил ведення бухгалтерського обліку або неналежного виконання трудових обов'язків можуть виникати прямі майнові втрати, викривлення фінансових показників і податкові ризики, що зумовлює необхідність ефективного правового механізму їх компенсації.

Матеріальна відповідальність у цьому контексті виступає ключовим інструментом забезпечення збереження майна підприємства та дотримання облікової дисципліни. Водночас у науковій літературі вона переважно розглядається або як елемент трудового права, або як окремий аспект організації бухгалтерського обліку, без системного аналізу її інтеграційної ролі у взаємодії юридичних норм і економічних наслідків господарських рішень.

Таким чином, проблемою дослідження є відсутність комплексного підходу до розуміння матеріальної відповідальності як інституції, що поєднує правові та економічні механізми в системі бухгалтерського обліку та

впливає на формування фінансових результатів і податкових зобов'язань підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання відповідальності у бухгалтерському обліку є предметом наукових досліджень вітчизняних авторів. Зокрема, у статті О. В. Усатенко визначено особливості відповідальності для головного бухгалтера у результаті виникнення помилок у веденні бухгалтерського обліку [1]. В. В. Пилип'як дослідив відповідальність у контексті особливостей організації бухгалтерського обліку у бюджетних установах [2]. Також до цього питання частково звернулись Т. Королук, С. Співак та Р. Капустняк, які дослідили організаційні аспекти бухгалтерського обліку. У статті Л. М. Васільєвої та В. Р. Мостипака відповідальність у бухгалтерському обліку розглядається лише з боку власника [4]. Л. А. Касинюк, у свою чергу, досліджує підстави та умови матеріальної відповідальності працівників, однак не у контексті бухгалтерського обліку [5]. І. В. Зіноватна дослідила особливості матеріальної відповідальності працівників ІТ-сфери [6]. Також до питань матеріальної відповідальності працівників у своєму дослідженні звертається В. Я. Репалюк [7]. Водночас комплексний аналіз матеріальної відповідальності як інституційного елементу взаємодії юридичної та економічної складових бухгалтерського обліку залишається недостатньо розробленим у сучасній науковій доктрині.

Попри наявність окремих публікацій, у яких порушується проблематика відповідальності у бухгалтерському обліку, у науковому дискурсі відсутнє її системне та комплексне осмислення. Відповідальність у цій сфері не сформована як цілісна наукова категорія, а матеріальна відповідальність здебільшого аналізується у загальному контексті трудових правовідносин без належної прив'язки до специфіки облікових процесів. У працях, присвячених організації та методології бухгалтерського обліку, зазначене питання висвітлюється фрагментарно або взагалі не отримує самостійного теоретичного обґрунтування.

За таких умов постає необхідність поглибленого дослідження відповідальності у бухгалтерському обліку, зокрема формування підходів до її класифікації та визначення її місця у структурі облікової системи. Особливої уваги потребує з'ясування сутності, механізмів визнання та реалізації матеріальної відповідальності в обліку з урахуванням її правової природи. Актуальним також є питання узгодження юридичних норм із економічним змістом облікових процесів крізь призму інституції відповідальності.

Зазначені наукові прогалини зумовлюють потребу у комплексному міждисциплінарному аналізі та підтверджують актуальність обраної тематики дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є встановлення та наукове обґрунтування взаємозв'язку юридичної та економічної складових бухгалтерського обліку через інститут матеріальної відповідальності як інструмент забезпечення достовірності облікової інформації, фінансової дисципліни та захисту майнових інтересів суб'єктів господарювання. Відповідно до поставленої мети та з урахуванням логіки дослідження, визначено такі основні завдання:

1. Проаналізувати теоретико-правові засади матеріальної відповідальності та визначити її місце у системі юридичної відповідальності з урахуванням специфіки бухгалтерської діяльності.

2. Обґрунтувати економічну сутність матеріальної відповідальності в бухгалтерському обліку, розкрити особливості її визнання, реалізації та відображення у фінансовій звітності й податковому обліку.

3. Встановити механізм взаємозв'язку юридичних норм і економічних наслідків господарських операцій через інституцію матеріальної відповідальності, визначивши її вплив на достовірність облікової інформації, фінансову дисципліну та податкові ризики підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах діяльності вітчизняних підприємств особливе місце посідає бухгалтерський

облік, який є важливим для підприємств незалежно від їх розміру та організаційної форми. Враховуючи це, виникає потреба у його належному правовому забезпеченні. Оскільки у бухгалтерському обліку можуть виникати ситуації, у яких у результаті протиправних дій чи бездіяльності з боку відповідних працівників виникають негативні наслідки, необхідним є притягнення відповідальних осіб до матеріальної відповідальності.

Матеріальна відповідальність – це одна із ключових складових системи правового забезпечення бухгалтерського обліку. Через неї реалізується зв'язок між обліковими процедурами, збереженням майна підприємства та дотриманням установлених норм законодавства. Враховуючи, що бухгалтерський облік виконує не тільки інформаційну, але й контрольну функцію, актуальним є питання відповідальності за порушення облікової дисципліни, викривлення даних фінансової звітності та заподіяння матеріальної шкоди.

Згідно з визначенням М. В. Балишева відповідальність є покладенням на когось чи взятим на себе обов'язком відповідати за дії, вчинки або слова. З філософської точки зору відповідальність є певним ставленням особи, усвідомленням та правильним розумінням нею своїх обов'язків по відношенню до суспільства, держави або інших осіб [8]. Також, Г. І. Кудрявцева розглядає зазначене поняття з правової точки зору, визначаючи правову відповідальність. Вона є неодмінною відповідальністю та обов'язковою підпорядкованістю діяльності, учинків та поведінки особистості нормам права, прийнятим у суспільстві, які втілені у Конституції та чинних положеннях законодавства. Важливим є розуміння й соціальної відповідальності, яка полягає у тому, що особа свідомо та бездоганно виконує свої дії та обов'язки, які є складовими структури її соціальної компетентності та громадських обов'язків [9].

Так, відповідальність – це усвідомлена свобода конкретної особистості у прийнятті нею моральних рішень, виборі цілей, а також адекватних засобів їх досягнення. Також відповідальність є категорією етики та права, яка

відображає соціальне та морально-правове ставлення особистості до суспільства. Пов'язана з тим, як саме вона виконує свій моральний обов'язок та правові норми [10].

З огляду на це, можна сказати, що відповідальність – це комплексна соціально-правова та моральна категорія. Вона відображає усвідомлене ставлення особи до власних дій і їх наслідків, готовність дотримуватися встановлених у суспільстві норм і правил, а також здатність приймати обґрунтовані рішення та нести за них обов'язок перед іншими людьми, державою і суспільством загалом.

Також необхідно звернутись до класифікації відповідальності. Спираючись на дослідження С. В. Петкова, охарактеризуємо її такі види [11]:

- політична – пов'язана з діяльністю органів влади та посадових осіб і полягає у підзвітності за прийняті рішення та їх наслідки перед суспільством;
- моральна – ґрунтується на нормах моралі та етики, виявляється у внутрішньому усвідомленні особою правильності або неправильності власних вчинків;
- суспільна – проявляється у виконанні соціальних ролей і обов'язків, дотриманні прийнятих у спільноті норм поведінки;
- юридична – має нормативно визначений характер і настає у разі порушення правових норм, передбачаючи застосування встановлених законом санкцій (табл. 1).

Таблиця 1. Класифікація відповідальності

Вид відповідальності	Зміст
Політична	Підзвітність органів влади та посадових осіб за прийняті рішення
Моральна	Усвідомлення правильності чи неправильності власних вчинків
Суспільна	Дотримання соціальних норм та виконання суспільних обов'язків
Юридична	Настає за порушення правових норм і передбачає санкції

Джерело: сформовано автором на основі [11].

Юридична відповідальність, у свою чергу, також поділяється на окремі види. Серед них зазначимо такі [5; 11]:

- кримінальна – настає за вчинення злочинів і передбачає найбільш суворі заходи державного примусу.
- адміністративна – застосовується за адміністративні правопорушення та пов’язана з накладенням адміністративних стягнень;
- цивільно-правова – полягає у відшкодуванні шкоди або виконанні порушених зобов’язань у майновій сфері;
- дисциплінарна – пов’язана з порушенням трудової чи службової дисципліни;
- матеріальна – полягає в обов’язку працівника або іншого суб’єкта відшкодувати заподіяну майнову шкоду, що має важливе значення для забезпечення законності у трудових та господарських відносинах (табл. 2).

Таблиця 2. Види юридичної відповідальності

Вид відповідальності	Нормативна основа	Характер наслідків
Кримінальна	Кримінальне законодавство	Каральні санкції
Адміністративна	Адміністративне законодавство	Штрафні та організаційні санкції
Дисциплінарна	Трудове законодавство	Організаційні стягнення
Цивільно-правова	Цивільне законодавство	Відшкодування шкоди
Матеріальна	Трудове та цивільне законодавство	Компенсація майнових витрат

Джерело: сформовано автором на основі [1; 5; 11].

У контексті бухгалтерського обліку відповідальність можна розглядати як систему правових та організаційних зобов’язань, що покладаються на осіб, залучених до ведення обліку, з метою забезпечення достовірності, повноти та своєчасності відображення господарських операцій. Бухгалтер, головний бухгалтер, власник підприємства, а також інші уповноважені особи наділені визначеними правами й обов’язками у сфері бухгалтерського обліку, а отже кожен із них несе персональну відповідальність у межах своєї компетенції.

Підставою для настання такої відповідальності є порушення встановлених правил ведення обліку, складання та подання фінансової звітності. Водночас відповідальність у цій сфері ґрунтується на положеннях чинного законодавства, яке визначає її види, межі та порядок застосування [1].

Крім того, згідно з нормами національного законодавства, варто окреслити такі основні види відповідальності професійних бухгалтерів [1; 11]:

- дисциплінарна – настає у разі порушення трудової дисципліни, невиконання або неналежного виконання службових обов'язків і може виражатися у застосуванні заходів впливу, передбачених трудовим законодавством;

- матеріальна – полягає в обов'язку бухгалтера відшкодувати майнову шкоду, заподіяну підприємству внаслідок протиправних дій або недбалості при виконанні професійних обов'язків.

- адміністративна – застосовується за порушення вимог законодавства у сфері бухгалтерського обліку, фінансової звітності та оподаткування і передбачає накладення адміністративних стягнень.

- кримінальна – настає у випадках вчинення злочинів, пов'язаних із службовою діяльністю, зокрема у разі умисного спотворення облікових даних чи фінансової звітності.

Також Г. П. Тарасевич та Л. В. Чижевська розглядають такі види відповідальності бухгалтерів, як етична та соціальна, враховуючи те, що професія бухгалтера є соціально відповідальною. Етична відповідальність пов'язана з дотриманням професійних принципів, норм професійної етики, чесності та неупередженості у роботі. Соціальна відповідальність проявляється у розумінні значущості професійної діяльності бухгалтера для суспільства, держави та користувачів фінансової інформації, оскільки результати обліку впливають на економічні рішення та рівень довіри до суб'єкта господарювання [11].

У межах даного дослідження доцільно акцентувати увагу саме на матеріальній відповідальності, оскільки вона виступає правовою основою функціонування бухгалтерського обліку. Матеріальну відповідальність у системі бухгалтерського обліку доцільно трактувати як передбачений нормами трудового законодавства обов'язок бухгалтера або іншої уповноваженої особи компенсувати пряму дійсну майнову шкоду, завдану підприємству внаслідок невиконання чи неналежного виконання покладених на неї облікових та пов'язаних із ними трудових функцій.

Зазначений вид відповідальності реалізується в межах трудових правовідносин та перебуває у безпосередньому взаємозв'язку із забезпеченням фінансової стабільності, збереженням майна та дотриманням облікової дисципліни.

Спираючись на положення КЗпП України, а також на погляди Л. А. Касинюк, до підстав притягнення працівника, зокрема бухгалтера, до матеріальної відповідальності належать [5; 12]:

- наявність прямої дійсної шкоди, тобто реальних майнових втрат підприємства, установи чи організації;
- протиправна поведінка працівника, що виражається у порушенні трудових, у тому числі облікових, обов'язків;
- вина працівника у формі умислу або необережності, яка свідчить про його психічне ставлення до вчиненої дії чи бездіяльності та її наслідків;
- прямий причинний зв'язок між протиправною і винною поведінкою працівника та заподіяною майнвою шкодою.

Тобто, матеріальна відповідальність пов'язана з тим, що бухгалтер як працівник неналежним чином виконує поставлені на нього обов'язки. При цьому, враховуючи правові положення, його дії або бездіяльність є причиною виникнення шкоди, тобто пов'язані з матеріальними наслідками для підприємства або установи. Саме наявність таких наслідків відрізняє матеріальну відповідальність від інших видів відповідальності у трудових правовідносинах.

З урахуванням положень трудового законодавства у бухгалтерському обліку можна виокремити такі види матеріальної відповідальності [13]:

- обмежена матеріальна відповідальність, за якої бухгалтер відшкодовує шкоду в межах свого середнього місячного заробітку;
- повна матеріальна відповідальність, що передбачає відшкодування шкоди у повному розмірі, якщо вона завдана умисно або в інших випадках, прямо визначених законодавством;
- підвищена матеріальна відповідальність, яка встановлюється законом для окремих категорій працівників або за шкоду, завдану особливим видам майна;
- колективна (бригадна) матеріальна відповідальність, що застосовується у разі спільного виконання трудових функцій і неможливості індивідуально визначити винну особу (табл. 3).

Таблиця 3. Види матеріальної відповідальності

Вид відповідальності	Опис
Обмежена	Відшкодування шкоди і межах середнього місячного заробітку
Повна	Відшкодування шкоди у повному розмірі (умисно або за законом)
Підвищена	Для окремих категорій працівників або за шкоду особливим видам майна
Колективна (бригадна)	Для спільного виконання функцій, коли винного визначити не можливо

Джерело: сформовано на основі [12].

У більшості випадків бухгалтер несе матеріальну відповідальність у межах середнього заробітку, якщо не доведено умисний характер дій або наявність інших підстав для застосування повної чи підвищеної відповідальності.

Визнання матеріальної відповідальності відбувається у тих випадках, коли встановлено факт порушення трудових обов'язків, наявність прямої

дійсної шкоди, вина працівника та причинний зв'язок між його поведінкою і завданими збитками. Важливим є також те, що шкода повинна мати реальний майновий характер, а не бути наслідком звичайного господарського ризику.

Реалізація матеріальної відповідальності здійснюється шляхом відшкодування заподіяної шкоди – добровільно або в порядку, визначеному законодавством. Вона може полягати у відрахуванні відповідних сум із заробітної плати працівника або у стягненні шкоди в судовому порядку. Завдяки цьому вдається забезпечити майновий інтерес роботодавця. Крім того, це сприяє дотриманню належного рівня відповідальності у сфері бухгалтерського обліку [12].

Матеріальна відповідальність працівників є важливим інструментом правового регулювання господарської діяльності та безпосередньо впливає на формування податкових показників підприємства. Правові засади матеріальної відповідальності визначені нормами Кодексу законів про працю України, які встановлюють обов'язок працівника відшкодувати підприємству пряму дійсну шкоду, завдану порушенням трудових обов'язків [12].

З позиції бухгалтерського та податкового обліку, суми відшкодування матеріальної шкоди, отримані від матеріально відповідальних осіб, визнаються економічною вигодою підприємства, оскільки призводять до збільшення активів або зменшення зобов'язань. Відповідно до Податкового кодексу України, доходом платника податку визнаються всі надходження, що впливають на фінансовий результат до оподаткування, якщо інше прямо не передбачено нормами податкового законодавства [13].

У контексті податку на прибуток підприємств компенсація матеріальних збитків включається до складу доходів звітного періоду та враховується при визначенні об'єкта оподаткування. Як зазначає М. С. Пушкар, система бухгалтерського обліку виконує ключову інформаційну функцію для цілей оподаткування, оскільки через облікові показники формується база для визначення податкових зобов'язань підприємства [14]. Таким чином, матеріальна відповідальність виступає не лише правовою, а й

економічною категорією, що безпосередньо впливає на податкові результати діяльності підприємства.

Окрім податку на прибуток, податкові наслідки матеріальної відповідальності можуть виникати й у сфері податку на додану вартість. У випадках списання зіпсованих або втрачених активів, які перестають використовуватися у господарській діяльності, підприємство зобов'язане враховувати вимоги Податкового кодексу України щодо нарахування податкових зобов'язань з ПДВ [13]. Це зумовлює необхідність належного документального оформлення фактів нестачі та встановлення винних осіб.

Наукові дослідження підтверджують, що податкове законодавство істотно впливає на методику відображення матеріальної відповідальності в бухгалтерському обліку. А. Озеран та С. Голов наголошують на проблемі узгодження норм бухгалтерського та податкового обліку, що особливо проявляється під час визнання доходів і витрат, пов'язаних з відшкодуванням збитків [15]. Водночас сучасні підходи до обліково-аналітичного забезпечення управління податковими зобов'язаннями підкреслюють необхідність системного контролю за податковими наслідками господарських операцій, у тому числі операцій з матеріальною відповідальністю [16].

Таким чином, матеріальна відповідальність у системі бухгалтерського обліку має комплексний характер та поєднує правові, економічні й податкові аспекти. Її належне відображення в обліку забезпечує достовірність фінансової звітності, коректне формування податкових зобов'язань і зниження податкових ризиків підприємства.

Невірне або несвоєчасне відображення матеріальної відповідальності може призвести до податкових ризиків, таких як заниження доходів, завищення витрат, неврахування ПДВ або податку на прибуток. Для мінімізації цих ризиків підприємство повинно:

1. Забезпечувати належне документальне оформлення матеріальних втрат, включаючи акти інвентаризації, розрахунки збитків і рішення керівництва про відшкодування.

2. Вести системний бухгалтерський та податковий облік, який дозволяє відображати компенсації матеріальних збитків у доходах та витратах відповідно до вимог Податкового кодексу України [13].

3. Проводити регулярний контроль та аудиторські перевірки, що дозволяє своєчасно виявляти невідповідності та запобігати податковим порушенням [16].

Унаслідок реалізації зазначених заходів підприємство отримує можливість не лише забезпечити відповідність вимогам законодавства, а й зменшити ризики фінансових втрат, зумовлених податковими претензіями.

Окреслюючи специфіку матеріальної відповідальності, слід підкреслити, що вона виконує інтеграційну функцію, поєднуючи юридичну та економічну складові бухгалтерського обліку. У правовому вимірі вона базується на положеннях трудового законодавства, які визначають правовий статус бухгалтера, його службові обов'язки та підстави притягнення до відповідальності у разі порушення облікової дисципліни чи неналежного виконання трудових функцій. З економічної точки зору така відповідальність має безпосередні наслідки для майна підприємства: неналежне виконання обов'язків, помилки або недбалість бухгалтера можуть спричинити матеріальні втрати, спотворення фінансових показників і збитки. З огляду на це, матеріальна відповідальність поєднує у собі правову регламентацію та економічну значущість. Це пов'язано з тим, що вона забезпечує дотримання законності, захист майнових інтересів підприємства та ефективне функціонування системи бухгалтерського обліку [1; 5].

Також важливо додати те, що якщо має місце порушення правил ведення бухгалтерського обліку, а також недотримання вимог матеріальної відповідальності, то у результаті цього для підприємства виникають негативні майнові та організаційні наслідки. Внаслідок помилок з боку

бухгалтерів, недбалості чи несумлінного виконання облікових обов'язків можуть виникнути фінансові складнощі. Зокрема – спотворення фінансової звітності, виникнення збитків, недостача або псування майна. Також можуть мати місце фінансові санкції з боку контролюючих органів. Тому матеріальна відповідальність у такому випадку є не тільки формою відшкодування завданої шкоди, спричиненої відповідальною особою, але й важливим засобом забезпечення дисципліни, законності та стабільності діяльності підприємства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволяє оцінити матеріальну відповідальність бухгалтерів як ключовий елемент правового забезпечення бухгалтерського обліку. З одного боку, аналіз норм трудового законодавства та наукових джерел показує, що матеріальна відповідальність закріплює юридичні обов'язки працівника, визначає межі його відповідальності та регламентує порядок відшкодування завданої шкоди. З іншого боку, економічна складова цієї відповідальності проявляється у прямому впливі на майно підприємства, фінансову дисципліну та достовірність облікової інформації. Таким чином, матеріальна відповідальність поєднує правові та економічні інтереси, виконуючи контрольну функцію і сприяючи збереженню ресурсів підприємства.

Водночас аналіз літератури та законодавства свідчить про наявність невирішених питань, зокрема щодо узгодження юридичних норм з економічними процесами обліку, визначення чітких меж застосування різних видів матеріальної відповідальності, а також необхідності конкретизації підстав для її настання у різних організаційно-правових формах підприємств. Попри те, що окремі аспекти відповідальності розглядаються у працях вітчизняних авторів, комплексного бачення матеріальної відповідальності як правового та економічного механізму забезпечення ефективності бухгалтерського обліку поки що не сформовано.

Підсумовуючи результати дослідження, можна зазначити, що матеріальна відповідальність бухгалтерів виступає важливим правовим

інструментом, що забезпечує дотримання трудових та облікових обов'язків, захист майнових інтересів підприємства та точність фінансової звітності. Вона має комплексний характер, поєднуючи юридичні та економічні аспекти, та реалізується через механізми відшкодування шкоди, встановлені законодавством. Матеріальна відповідальність також слугує засобом внутрішнього контролю та підвищення дисципліни у сфері бухгалтерського обліку.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з удосконаленням класифікації матеріальної відповідальності, конкретизацією правових підстав її настання в різних організаційних умовах, а також вивченням взаємозв'язку юридичних норм та економічних процесів у бухгалтерському обліку для підвищення ефективності управління майновими ресурсами підприємств.

Література

1. Усатенко О. В. Помилки у веденні бухгалтерського обліку: наслідки та відповідальність для головного бухгалтера. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.4.18>.

2. Пилип'як В. В. Особливості організації бухгалтерського обліку в бюджетних установах. *Нове українське право*. 2025. Вип. 5. С. 192–198. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.5.26>.

3. Корольок Т., Співак С., Капустяк Р. Організаційні аспекти бухгалтерського обліку на підприємстві. *Галицький економічний вісник*. 2024. № 4 (89). С. 63–69. DOI: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2024.04.063.

4. Васільєва Л. М., Мостипака В. Р. Теоретичні аспекти організації бухгалтерського обліку на підприємстві. *Молодий вчений*. 2016. № 12.1 (40). С. 658–661. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12.1/154.pdf> (дата звернення: 25.02.2026).

5. Касинюк Л. А. Щодо підстав та умов матеріальної відповідальності працівників. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №1. С. 150–153 DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-1/36>.

6. Зіноватна І. В. Матеріальна відповідальність працівників ІТ-сфери. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №7. С. 189–182. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-3\(3\)-212-225](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-3(3)-212-225).

7. Репалюк В. Я. Матеріальна відповідальність працівника за законодавством зарубіжних держав. *Право та державне управління*. 2022. №4. С. 344–348. DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2022.4.5>.

8. Балишев М. В. Проблемні питання визначення поняття та ознак юридичної відповідальності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 2. С. 18–20. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-2/1>.

9. Кудрявцева Г. І. Джерела походження і види відповідальності особистості. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : матеріали наук.-практ. конф. Харків. 2018. С. 264–266. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_03_2018/pdf/85.pdf (дата звернення: 25.02.2026).

10. Місяк Ю. Дефініції понять «відповідальність» і «відповідальне ставлення». *Trajectoriâ Nauki = Path of Science*. 2021. №7 (10). С. 5006–5011. DOI: <https://doi.org/10.22178/pos.75-13>.

11. Петков С. В. До питання про види юридичної відповідальності в контексті зміни державотворчих парадигм. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. 2021. №1 (2). С. 119–124. DOI: 10.32342/2709-6408-2021-1-2-16.

12. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII : станом на 10 лют. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення: 10.02.2026).

13. Податковий кодекс України : Кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI : станом на 10 лют. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 10.02.2026).

14. Пушкар М. С., Пушкар М. Р. Управлінський облік – складова загальної облікової системи інформації. *Вісник економіки*. 2024. № 1. С. 94–110 . DOI: 10.35774/visnyk2024.01.094.

15. Озеран А., Голов С. Проблема узгодження стандартів бухгалтерського обліку і норм Податкового кодексу. *Інститутська наукова збірка*. 2011. № 3. С. 13–17. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=boau_2011_3_4 (дата звернення: 15.02.2026).

16. Нагірняк М. Ф. Обліково-аналітичне забезпечення управлінського контролю податковими витратами і податковими зобов’язаннями. *Економіка, управління та адміністрування*. 2024. № 1 (107). С. 120–129. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2024-1\(107\)-120-129](https://doi.org/10.26642/jen-2024-1(107)-120-129).

References

1. Usatenko, O. V. (2020), “Errors in accounting: consequences and liability for the chief accountant”, *Efektivna ekonomika*, vol. 4. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.4.18>.

2. Pylypiak, V. V. (2025), “Features of accounting organization in budgetary institutions”, *Nove ukrainske pravo*, vol. 5, pp. 192–198.

3. Koroliuk, T., Spivak, S. and Kapustyak, R. (2024), “Organizational aspects of accounting at the enterprise”, *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, vol. 4, pp. 63–69.

4. Vasilieva, L. M. and Mostypaka, V. R. (2016), “Theoretical aspects of accounting organization at the enterprise”, *Molodyi vchenyi*, vol. 12, pp. 658–661, available at: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/12.1/154.pdf> (Accessed 25 Feb 2026).

5. Kasyniuk, L. A. (2022), "On the grounds and conditions of material liability of employees", *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, vol. 1, pp. 150–153.

6. Zinovatna, I. V. (2023), "Material liability of IT sector employees", *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, vol. 7, pp. 189–192.

7. Repaliuk, V. Ya. (2022), "Material liability of employees under foreign legislation", *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, vol. 4, pp. 344–348.

8. Balyshev, M. V. (2023), "Problematic issues of defining the concept and features of legal liability", *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, vol. 2, pp. 18–20.

9. Kudriavtseva, H. I. (2018), "Sources of origin and types of personal responsibility", *Psykhologichni ta pedahogichni problemy profesiinoi osvity ta patriotychnoho vykhovannia personalu systemy MVS Ukrainy* [Psychological and pedagogical problems of professional education and patriotic upbringing of personnel of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: materials of the scientific-practical conference.], Kharkiv, Ukraine, pp. 264–266, available at: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_03_2018/pdf/85.pdf (Accessed 25 Feb 2026).

10. Misiak, Yu. (2021), "Definitions of the concepts 'responsibility' and 'responsible attitude'", *Traektorii Nauky*, vol. 7, pp. 5006–5011.

11. Pietkov, S. V. (2021), "On the issue of types of legal liability in the context of changing state-building paradigms", *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia*, vol. 1, pp. 119–124.

12. Verkhovna Rada of Ukraine (2026), "The Labor Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (Accessed 10 Feb 2026).

13. Verkhovna Rada of Ukraine (2026), "The Tax Code of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (Accessed 10 Feb 2026).

14. Pushkar, M. S. and Pushkar, M. R. (2024), “Management accounting as a component of the overall accounting information system”, *Visnyk ekonomiky*, vol. 1, pp. 94–110.

15. Ozeran, A. and Holov, S. (2011), “The problem of harmonization of accounting standards and tax code norms”, *Instytutaska naukova zbirka*, vol. 3, pp. 13–17, available at: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (Accessed 15 Feb 2026).

16. Nagirniak, M. F. (2024), “Accounting and analytical support of management control over tax expenses and tax liabilities”, *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, vol. 1, pp. 120–129.

Отримано редакцією журналу / Received: 30.03.26

Прорецензовано / Revised: 10.04.26

Дата публікації / Published: 23.04.26